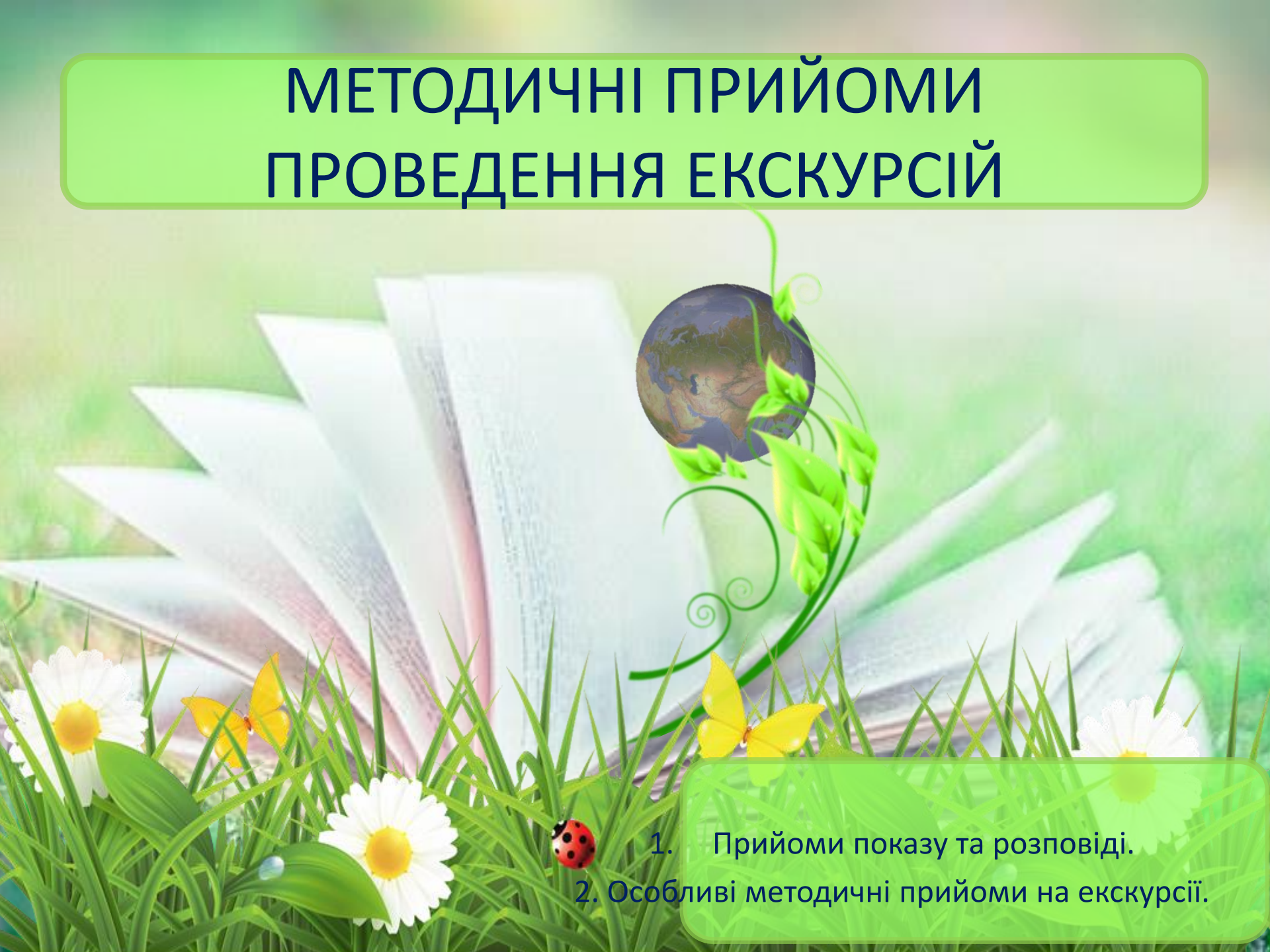

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙ

-
1. Прийоми показу та розповіді.
 2. Особливі методичні прийоми на екскурсії.

- Методика проведення екскурсій спрямована на те, щоб допомогти екскурсантам легше засвоїти зміст екскурсій.
- **Завдання методичних прийомів** - забезпечити найкращу дієвість екскурсійного методу повідомлення знань аудиторії.

Класифікація методичних прийомів

- прийоми показу
- прийоми розповіді

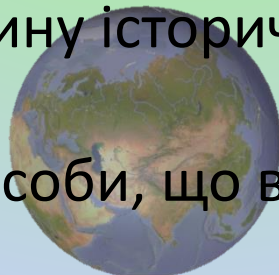
- загальні, застосовувані на всіх екскурсіях незалежно від того, що показується й про що йде розповідь;
- окремі, властиві одному виду екскурсій (виробничих, музейних, природознавчих);
- одиничні прийоми, використовувані при спостереженні якого-небудь одного унікального об'єкту;
- прийоми, використовувані в певну пору року, дня.

МЕТОДИЧНИЙ ПРИЙОМ ПОКАЗУ В ЕКСКУРСІЇ

Показ в екскурсії – процес реалізації принципу наочності, наочний спосіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом, дія (комплекс дій) екскурсовода (гіда), спрямована на виявлення сутності об'єкту.

Завдання екскурсійного показу:

- показати екскурсійний об'єкт, що знаходиться у полі зору екскурсантів;
- показати об'єкти, що не збереглися, використовуючи матеріали «портфеля екскурсовода»;
- показати об'єкт таким, яким він був у період події, що описується;
- відтворити зорову картину історичної події, що відбулася на цьому місці;
- відтворити дії відомої особи, що відбувалися на цьому місці.

Показ в екскурсії являє собою двосторонній процес, що поєднує:

а) активні дії екскурсовода, спрямовані на виявлення сутності сприйманих об'єктів;

б) активну діяльність екскурсантів (спостереження, вивчення, дослідження об'єктів).

Для показу доцільно відбирати (найатрактивніші) об'єкти, що справляють найглибше враження. Якщо поруч з об'єктом за темою екскурсії розташовано інший об'єкт, менш атрактивний, то варто: дати про нього коротку довідку, промовчати, розмістити групу так, щоб екскурсанти не могли бачити цей другорядний об'єкт, або побачили його пізніше.

Показ об'єктів під час автобусної екскурсії має свої особливості:

- - показ з вікон автобуса при швидкості руху 50-60 км/год. Має бути попередня, завчасна підготовка екскурсантів до огляду об'єкта. Тому розповідь про об'єкт необхідно починати до його появи в полі зору екскурсантів;
- - показ з вікон автобуса при уповільненні руху до 20 км/год. Показ не може бути детальним, розкриваються лише головні його риси;
- - показ з вікон автобуса при повній зупинці, але без виходу з салону. Ґрунтовне ознайомлення;
- - показ при повній зупинці автобуса з виходом із салону.

ПРИ ВИЗНАЧЕННІ ТЕХНІКИ ЕКСКУРСІЙНОГО ПОКАЗУ ДОЦІЛЬНО ЗВЕРНУТИ УВАГУ НА НАСТУПНІ МОМЕНТИ:

- вибір місця розташування групи. Необхідно знайти найвигіднішу, найсприятливішу точку, звідки об'єкт сприймається найоб'ємніше, найпереконливіше;
- гарантування безпеки та зручностей для екскурсантів: віддаленість від проїжджої частини, захищеність від руху транспорту, потоку пішоходів, а також від яскравого сонця, вітру, шуму, осторонь від небезпечних зон будівельних і ремонтних робіт та ін.;
- розташування екскурсійної групи: півколом, сам екскурсовод (гід) стоїть з краю у півоберта до екскурсантів. Має бути оптимальна віддаленість від об'єкту;
- правильність жестів, міміки екскурсовода (гіда).

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ПОКАЗУ

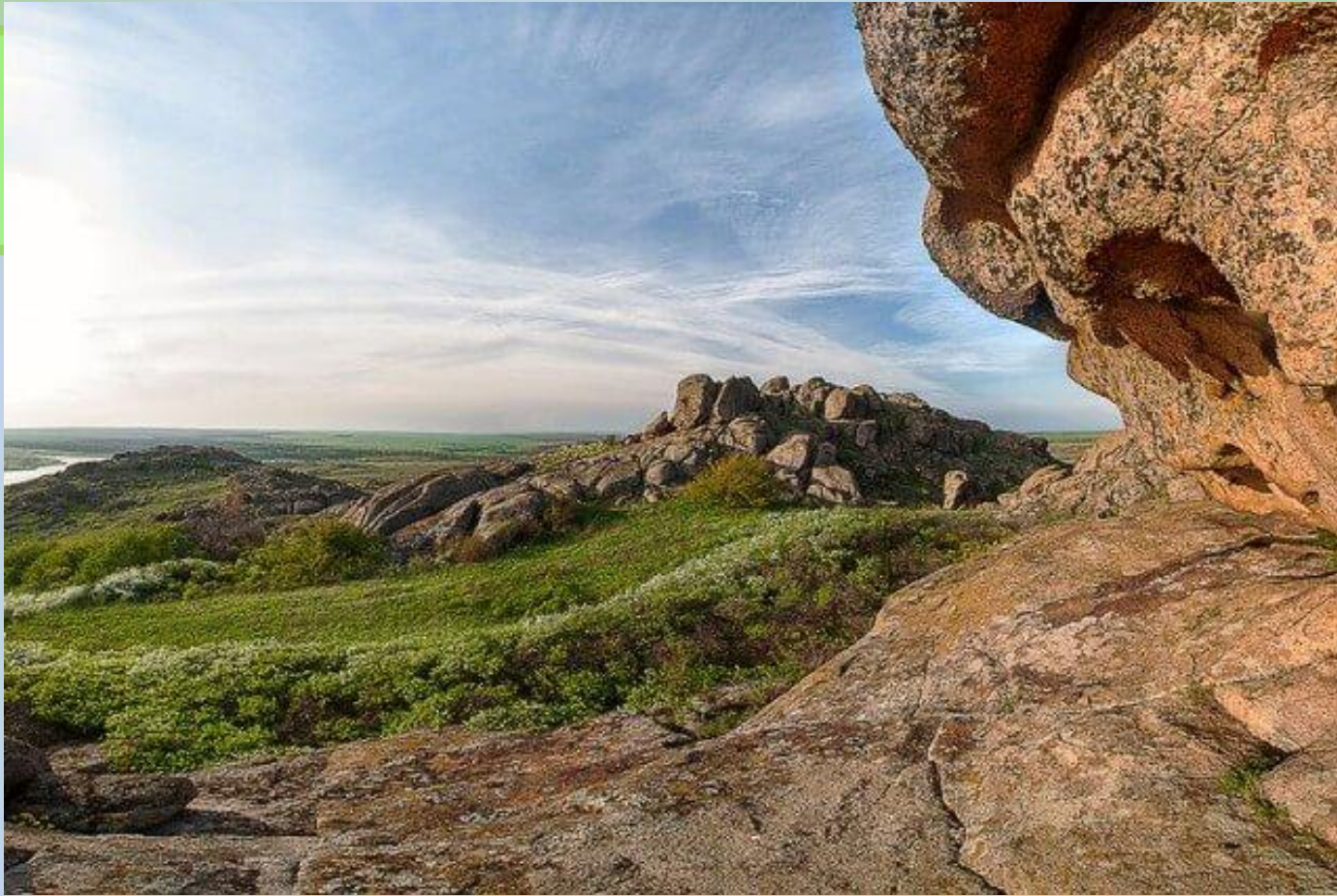
1. **Прийом попереднього огляду** - застосовується тоді, коли екскурсанти знаходяться на місці розташування пам'ятки. Цей прийом є першою сходинкою споглядання об'єкту.

Існує два варіанти застосування прийому:

- 1) після первісного огляду екскурсовод розкриває сутність об'єкту, здійснює його аналіз;
- 2) відразу вступне слово екскурсовода (гіда), в якому він вказує на що варто звернути увагу.

Аналіз – один з найдієвіших методичних прийомів для досягнення пізнавального результату. Першим ступенем будь-якого аналізу під час екскурсії є виділення об'єкту з навколишнього середовища.

Наприклад, під час відвідування заповідника «Кам'яні Могили» (Донецька обл.) – частина Українського степового природного заповідника, підпорядкованого Президії Національної Академії наук України, що має велику геологічну, біологічну, історико-археологічну та художньо-емоційну цінність.

Наприклад, на екскурсії до Тараканівського форту звернення уваги на гігантські фортифікаційні споруди на Рівненщині.

2. Прийом панорамного показу дає можливість спостерігати, оглядати місцевість. Панорама – грецькою мовою «пан» (все), «орама» (вид, видовище). Вид на місцевість згори, на далекий простір. Для панорамного показу можуть бути використані видові (оглядові) майданчики, підвищення, пагорби, дзвіниці, фортечні мури, мости, звідки відкривається широка картина міста, поля битви, долини, річки тощо.

Наприклад, панорама м. Заліщики у долині р. Дністер

У широкій панорамі необхідно виділити композиційний, домінантний центр, тобто екскурсовод (гід) повинен показати ті об'єкти, що розкривають тему, перейти від загального показу панорами до конкретного.

Панорама Києва з Софійської дзвіниці

- **3. Прийом зорової реконструкції (відтворення).** Сутність цього прийому полягає в тому, що засобами слова відтворюється первісний вигляд споруди, або зображується хід битви, штурму, ярмарку тощо.
- Наприклад, розповідаючи про взяття козацьким військом Кременецького замку в 1648 р., екскурсовод (гід) звертає увагу екскурсантів на залишки його фортифікаційних укріплень.

Якщо, в силу різних обставин, споруда не збереглася, провести зорову реконструкцію екскурсоводу (гіду) допомагають її уцілілі частини та фрагменти або матеріали «портфеля екскурсовода».

- **4. Прийом зорового монтажу** – це один із варіантів методичного прийому реконструкції. Екскурсовод, використовуючи прийом зорового монтажу, відновлює потрібний образ, підсумовуючи зовнішній вигляд декількох об'єктів, а також їхніх окремих частин. Ці частини можуть бути «запозичені» з тих об'єктів, які цієї миті спостерігаються екскурсантами, із загально відомих об'єктів, або з тих, що вже оглядалися на цій екскурсії.
- **5. Прийом локалізації подій.** Один з тих, що найчастіше застосовуються в екскурсіях. Цей прийом дає можливість обмежити увагу учасників екскурсії відповідними рамками, таким чином спрямовуючи їх погляд на конкретну територію, споруду, саме на те місце, де відбулася подія.

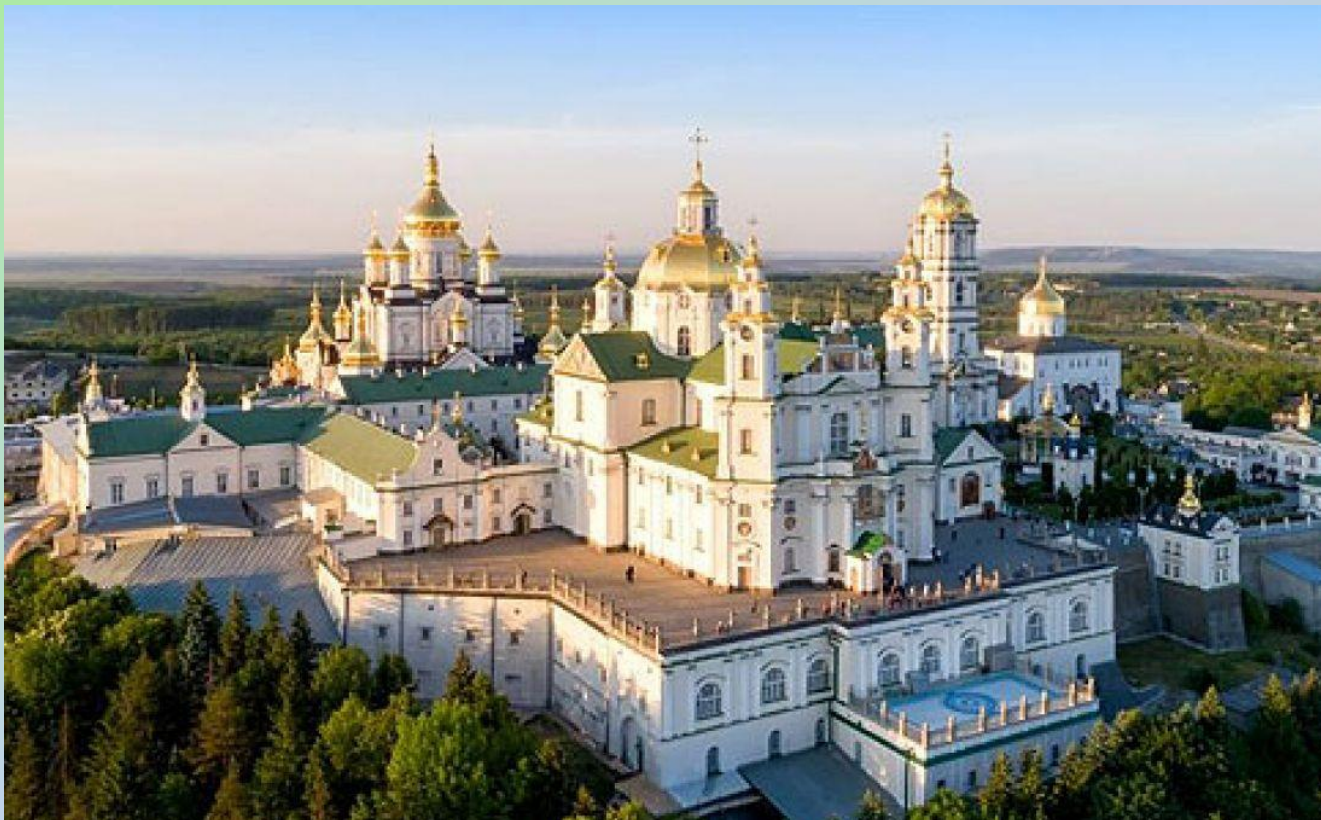
- Так, показуючи палац і парк у Національному історико-культурному заповіднику «Качанівка» (Чернігівська обл.), екскурсовод (гід) подає чітку локацію: саме в цій альтанці видатний композитор М. І. Глінка написав кращі частини своєї знаменитої опери «Руслан і Людмила».

- **6. Прийом абстрагування** являє собою уявний процес виділення із цілого яких-небудь частин з метою наступного глибокого спостереження. Цей методичний прийом дозволяє екскурсантам розглянути ті ознаки предмета (пам'ятника історії й культури, монументальної скульптури), які є основою для розкриття теми (підтеми).
- **7. Прийом зорового порівняння.** Цей прийом побудовано на зоровому порівнянні різних предметів або частин одного об'єкта з іншим, що знаходиться перед очима екскурсантів.
- **8. Прийом інтеграції** побудовано на об'єднанні окремих частин об'єкта, що спостерігається, в єдине ціле. Показуючи будівлю, споруду, пам'ятне місце, екскурсовод (гід) йде шляхом інтеграції, тобто об'єднування різних деталей, властивостей в одне ціле.

- Наприклад, прийом інтеграції може бути використаний у процесі показу архітектурного ансамблю Почаївської лаври. Спочатку показується кожна споруда окремо, далі екскурсовод (гід) поєднує (інтегрує) зорові враження, отримані екскурсантами під час спостереження окремих об'єктів у ансамбль як єдність багатьох споруд.

- **9. Прием зорової аналогії** побудовано на порівнянні: об'єкта, що знаходиться перед очима екскурсантів з об'єктом, який екскурсанти вже бачили на цій екскурсії; порівняння об'єкта, що знаходиться перед очима екскурсантів із добре відомими об'єктами; порівняння об'єкта, що знаходиться перед очима екскурсантів із світлою, графічним зображенням іншого аналогічного об'єкта. Завдання екскурсовода (гіда), який використовує цей прийом – залучити екскурсантів до активного пошуку аналогії, викликати в пам'яті уявлення про зовнішній вигляд аналогічного об'єкта. Прием зорової аналогії іноді називають **прийомом асоціації**. Особливо часто цей прийом показу будується на асоціації за схожістю, наприклад, Кирилівської церкви у Києві та Успенського собору в Каневі.

10. Прийом переключення уваги. Після споглядання об'єкта екскурсанти за пропозицією екскурсовода (гіда) переводять свій погляд на інший об'єкт (наприклад, переведення погляду від будинку початку ХХ століття на сучасний багатоповерховий будинок або перехід від спостереження панорами міста до спостереження об'єктів природи). Наявність контрасту збагачує новими враженнями.

11. Методичний прийом руху являє собою показ під час руху екскурсантів поблизу об'єкта з метою кращого його огляду. Розповідь екскурсовода (гіда) під час руху зводиться до мінімуму і бажано не під час ходи, а на короткій зупинці.

12. Показ меморіальної дошки. За наявності на екскурсійному об'єкті меморіальної дошки екскурсоводу (гіду) необхідно починати з аналізу об'єкта та розповіді про події, що пов'язані з ним. Після того увага екскурсантів звертається на меморіальну дошку, встановлену на цьому об'єкті.

Наприклад, меморіальна дошка автору слів державного гімна України Павлу Платоновичу Чубинському в Києві на будівлі колишньої Другої київської гімназії, де він навчався.

МЕТОДИЧНИЙ ПРИЙОМ

РОЗПОВІДІ В ЕКСКУРСІЇ

- **Розповідь** - умовно прийнята в екскурсійній справі назва усної частини екскурсії, тобто повідомлення і пояснення, які екскурсовод дає групі. Це індивідуальний текст екскурсовода, виконаний їм із дотриманням вимог усної публічної мови.

Розповідь стосовно показу звучить у різний час:

- 1) до показу, коли розповідь випереджає споглядання об'єкта екскурсантами;
- 2) у процесі показу; ←
- 3) після показу.

Завдання розповіді:

- визначає об'єкт;
- коментує, пояснює, доповнює побачене;
- реконструює, відновлює те, що не може в цей момент побачити екскурсант;
- характеризує об'єкт (виявляє його якості);
- зацікавлює екскурсантів. У своїй розповіді екскурсовод (гід) повідомляє учасникам екскурсії й про такі особливості об'єкта, що зороро не сприймаються;
- активізує запитання екскурсантів.

Особливості розповіді на екскурсії

- 1. Залежність розповіді від швидкості пересування групи.
- 2. Використання в розповіді зорових доказів.
- 3. Адресність розповіді.
- 4. Конкретність.
- 5. Стверджуючий характер.
- 6. Наявність підтексту, тобто внутрішнього, додаткового («схованого у мові») змісту тексту, розповіді екскурсовода. Підтекст знаходить вираження в почуттях екскурсовода, емоційній насиченості його розповіді, у жестах і міміці, в тональності мови. Суть підтексту - відношення екскурсовода до предмета розмови, оцінка певного факту або якоїсь деталі у матеріалі, що викладається.
- 7. Монологічний характер розповіді.

В екскурсії використовують дві форми розповіді:

- 1) оповідальна розповідь, що дає екскурсантам чітке уявлення про те, де та в який спосіб відбувалися події. Оповідальний стиль викладу матеріалу є характерним для більшості екскурсій;
- 2) реконструктивна розповідь, завданням якої є відновлення перед уявним поглядом екскурсантів того або іншого об'єкта в первинному вигляді (будівлі, споруди, пам'ятного місця).

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ РОЗПОВІДІ

1. Прийом екскурсійної довідки використовується в сполученні із прийомами зорової реконструкції, локалізації, абстрагування. Екскурсовод повідомляє короткі дані про спостережуваний об'єкт: дату будівлі (реставрації), авторів, розміри, призначення та ін.

У довідці фіксується основна, найсуттєвіша інформація, наприклад, «міст імені Євгена Оскаровича Патона через Дніпро, побудований у 1953 р., довжиною 535 м. Перший у світі суцільнозварений міст такої довжини».

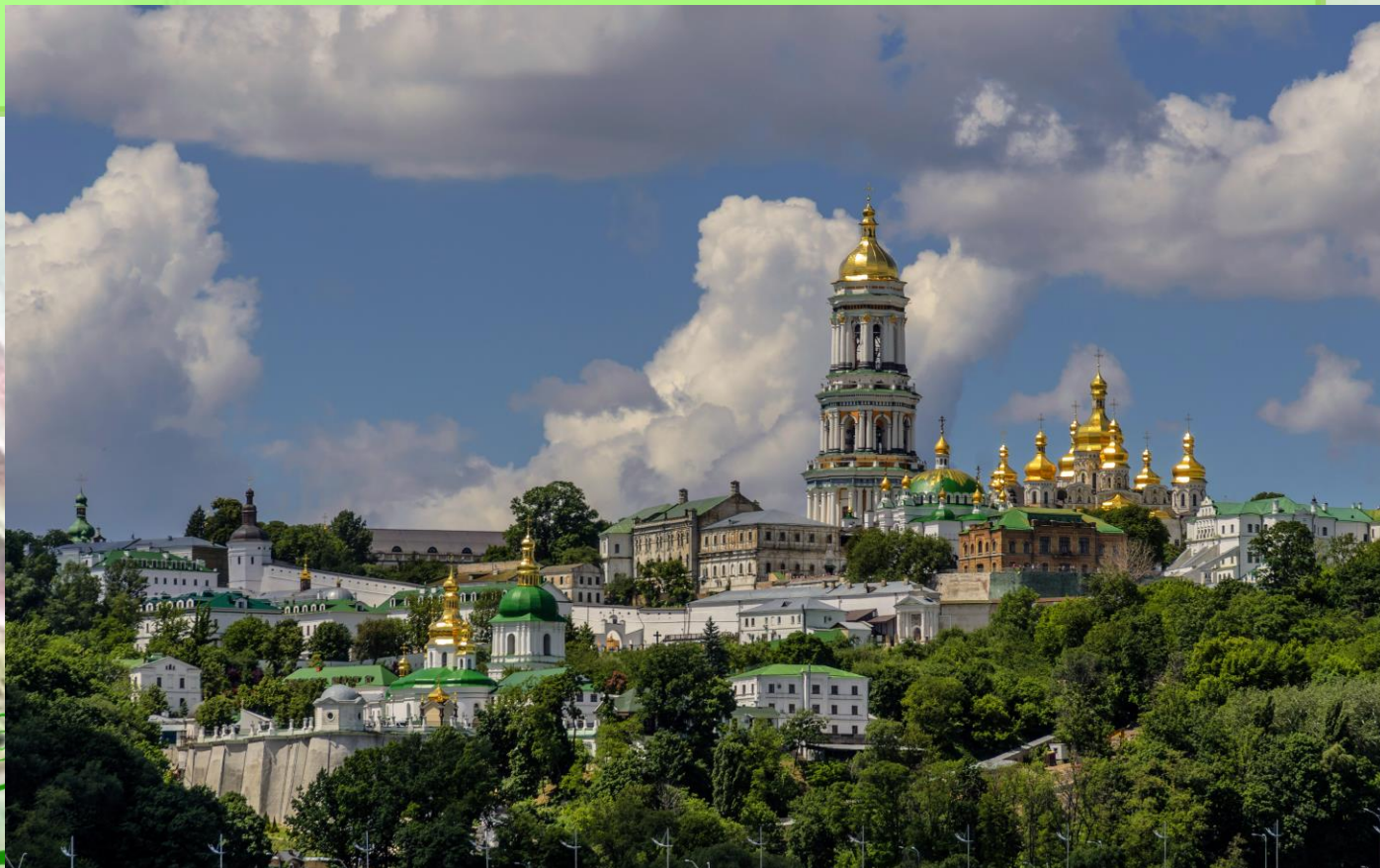
2. Прийом опису. Передбачає опис екскурсоводом (гідом) характерних рис, примет, особливостей зовнішнього вигляду об'єкта у визначеній послідовності. Застосовується також для опису процесів, явищ, подій.

3. Прийом характеристики. Полягає у визначенні найвідмітніших, найвиразніших, найхарактерніших властивостей і якостей об'єкта, явища, людини. При використанні прийому характеристики дається оцінка якісних сторін об'єкта, таких як пізнавальна цінність. Наприклад, церква Георгія Хозевіта – єдиний тезоіменинний храм цього преподобного на теренах України, знаходиться на території Національного історико-культурного заповідника «Качанів».

4. **Прийом пояснення** передбачає, крім довідки про історичну подію, розкрити сутність і причини, що її викликали, висвітити внутрішні зв'язки в об'єкті.

Наприклад, у процесі екскурсії Києво-Печерською лаврою екскурсовод (гід) пояснює, що «Лаврську дзвіницю збудовано за принципом ордерної архітектури. Рустований нижній ярус трактовано як п'єдестал, другий має колони дорійського ордеру, третій – іонійського, четвертий – коринфського».

5. Прийом коментування використовується екскурсоводом при викладі матеріалу, що роз'ясняє зміст події або задум автора пам'ятника історії й культури, що в цей момент спостерігається екскурсантами.

6. Прийом цитування застосовується в екскурсії, щоб викликати у свідомості екскурсантів зоровий образ. У тексті екскурсії часто цитуються витяги з художніх творів. Так, наприклад, під час екскурсії у замиській резиденції гетьмана Богдана Хмельницького у с. Суботові (Черкаська обл.), розповідаючи про Іллінську церкву, екскурсовод (гід) наводить слова з твору Т. Г. Шевченка:

- Стоїть в селі Суботові
- На горі високій
- Домовина України,
- Широка, глибока.
- Ото церков Богданова.
- Там-то він молився,
- Щоб москаль добром і лихом
- З козаком ділився.
- Мир душі твоїй, Богдане!
- Не так воно стало.

7. Прийом питань-відповідей, сутність якого полягає в тому, що в процесі розповіді екскурсовод (гід) ставить різні запитання екскурсантам з метою їхньої активізації.

8. Прийом посилення на очевидців дозволяє посилити образність відтворення події. Посилається в своїй розповіді екскурсовод (гід) на певних осіб (при цьому, називаючи їхні прізвища, імена, посади) або групи осіб, які були учасниками подій передаючи екскурсантам їхні спогади.

9. Прийом діалогізації - включення екскурсійної аудиторії до спільного пошуку істини; залучення екскурсантів до розумового процесу, що допомагає краще зрозуміти й сприйняти зміст екскурсії, її сьогоденність.

10. Прийом завдань. Проявляється в зверненні до екскурсантів: «Подумайте, чому цей пам'ятник так названо?», «Що на місцевості свідчить про минуле?», «Скажіть, на що схожа ця споруда?»

11. Прийом новизни матеріалу. Сутність його полягає в тому, що в процесі екскурсії повідомляється нова, раніше невідома для екскурсантів інформація: факти, приклади та ін.

Наприклад, під час оглядової екскурсії Луцьком екскурсовод (гід) знайомить екскурсантів з «будинком-вуликом», «горизонтальним хмарочосом» – найдовшим житловим будинком світу, що розташований на проспекті Соборності та вулиці Молоді. Він має 38 поштових адрес, являє собою 40 будинків заввишки 5-9 поверхів, сполучених між собою під кутом 120 градусів, що нагадує бджолині стільники.

- **12. Прийом літературного монтажу.** Дає можливість відтворити події, відчутти динаміку цих подій. Застосовуючи його, екскурсовод (гід) будує свою розповідь на наборі уривків з літературних творів, матеріалів періодичних видань.

Так, в оглядовій екскурсії «Київ – столиця України» у розповіді про героїв Крут, похованих на Аскольдовій могилі, застосовується прийом літературного монтажу. Про героїв Крут у вірші «Пам'яті тридцяти» писав поет П. Г. Тичина:

На Аскольдовій могилі
Поховали їх –
Тридцять мучнів українців,
Славних, молодих...
На Аскольдовій могилі
Український цвіт! –
По кривавій по дорозі
Нам іти у світ.

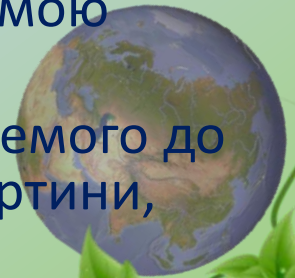
13. Прийом співучасті - виконує завдання активного залучення екскурсантів до подій, про які йдеться в екскурсії. Досягається це за допомогою, наприклад, звертання до групи: «Уявіть собі, що ми з вами знаходимося...» , з подальшим моделюванням ситуації.

14. Прийом персоніфікації. Образна розповідь екскурсовода (гіда) про життя яскравої особистості, переказ цікавих епізодів з її біографії викликає жвавий інтерес екскурсантів.

15. Прийом проблемної ситуації. Постановка проблеми підштовхує екскурсійну аудиторію до роздумів, викликає бажання розібратися в питанні, захоплює розкриттям зв'язків і закономірностей об'єктів або явищ. Екскурсанти активно сприймають аргументацію, що наводиться екскурсоводом, намагаються проникнути в сутність боротьби поглядів, що точилася навколо проблеми, пов'язаної з темою екскурсії.

16. Прийом індукції застосовується для переходу від окремого до загального, від окремих випадків і фактів до загальної картини, підсумкового висновку.

17. Прийом дедукції застосовується при переході від загального до окремого, часткового.

ОСОБЛИВІ МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ

- **Прийом дослідження** (наприклад, участь екскурсантів в археологічних розкопках).
- **Прийом включення органів чуття** (слуху, смаку, дотику, нюху). Широко застосовується в природознавчих екскурсіях (наприклад, пробувати на смак барбарис в дендропарку; вино на дегустації, смак і пахощі виноградного грона тощо).
- **Прийом «музичного цитування»** – відтворення уривків зі старовинних українських пісень, козацького фольклору (на хорошому вокальному рівні).
- Під час ознайомлення з музейною експозицією екскурсантам може бути запропоновано **перегляд документального фільму, слайдів, відеоматеріалів**, пов'язаних з темою екскурсії.

